DESPRE GENERAȚII

Autor: Ilinca Bernea | 21 mai 2022

Redacția Syntopic vă propune în această perioadă tema „Despre provocările fiecărei generații”. În acest sens, dorim să îi mulțumim invitatei noastre, Ilinca Bernea, pentru că și-a făcut timp să se gândească la această problemă și să împărtășească cu noi răspunsurile sale la câteva întrebări relevante.

1. Generația părinților noștri (ai membrilor redacției Syntopic) a trăit între două lumi: în comunism, o lume lipsită de libertate și plină de lipsuri, a înfăptuit apoi Revoluția și a văzut România din perioada sa de tranziție, a anilor 2000, până în prezent. În comparație cu această generație, viața tinerilor de acum poate părea mult mai lesnicioasă; totuși, iată că și timpurile în care noi ne maturizăm au adus cu sine o criză economică, o pandemie și, din nefericire, și un război. Ce poate învăța tânărul de astăzi din modelul generației anterioare pentru a putea depăși vicisitudinile la care este expusă generația sa?

Molime, războaie, dictaturi, sărăcie, lipsuri, nedreptate socială au existat mereu, nu m-aș hazarda să spun că sunt mai grave cele prezente. Bunicii și străbunicii noștri au trăit cel mai cumplit flagel din istoria cunoscută. Problemele urâte ale actualității, și cumva mai primejdioase, sunt cele care se leagă de ceea ce strămoșii noștri nu au trăit, lucruri pe care natura umană nu e pregătită să le înfrunte și gestioneze pentru că nu are experiență. Nu a existat un precedent. Cea mai mare *pandemie* contemporană e virtualizarea masivă a existenței: trăitul prea mult în minte și în diverse holospații și prea puțin în realitate. Instinctele umane sunt deteriorate și degradate. Societatea de consum aliată cu tirania noilor tehnologii a luat în sclavie toate generațiile, fără discriminare. Iar cea mai urâtă criză, din punctul meu de vedere, este aceea a raporturilor dintre bărbați și femei, a masculinității și feminității *per se.*

Războiul dez-umanizează, produce comportamente inumane. Dar ce face tehnologia de nouă generație e că produce manifestări ne-umane. Nu mai vreau să aud că tehnologia

nu e un rău în sine, că e important să avem discernământ în felul cum folosim celularele, Internetul, mass media. Oricine, cu o minimală pregătire în psihologie, știe că o atare așteptare și pretenție e ignorantă; în primul rând, pentru că toate acestea sunt concepute să creeze adicții și să blocheze sau să paraziteze discernământul. Sunt nenumărate tehnici de manipulare, de condiționare, iar rețelele virtuale, ca și resorturile mediatice, așa cum sunt structurate și concepute, apelează la toate, cu prisosință. E un război psihologic în primul rând. Realitatea e că oamenii nu mai trăiesc în realitate. Sigur că unii ne-am prins că Internetul, cu toate simulacrele pe care le instrumentează, e nociv, că perturbă datele de fond ale condiției umane. Nu putem evada, însă, pentru că grosul umanității e în capcană. Ce să faci singur pe o insulă pustie? Ori ne enclavizăm, ne organizăm tribal în realitate, refuzând radical să trăim la nivel de *persona*, de simulare, de avataruri, căci asta ne face mediul virtual sau pseudo-existența conceptuală, ori rămânem, spășiți, amari, intoxicați, alături de cei care preferă „i-realitatea imediată" (aluzie la cartea lui Max Blecher).

Expansiunea rețelelor sociale și a blogurilor, a Internetului în sine ca mega-rețea, nu face decât să dovedească faptul că majoritatea preferă să fie altcineva, preferă ficțiunea realității și o formă de delir narcisic relaționării autentice. Dacă ar fi după mine, ar merita lansată o campanie, precum cea anti-fumat, care să spună: *consumul excesiv de Internet, mass media, realitate virtuală, pornografie dăunează grav sănătății, comunicării și conviețuirii…* Oamenii sunt captivi, ținuți prizonieri de o vrajă rea. Să renunțăm la ideea că suntem demni de valorile pe care le predicăm. Să renunțăm la gândul că suntem realmente liberi doar pentru că invocăm libertatea ca pe o zeitate. Fenomentul e documentat de cercetări de ultimă oră. E un dezastru. Tinerii și adolescenții sunt cei mai vulnerabili. Unii ajung să se sinucidă pentru că se simt subapreciați, ignorați în rețelele sociale, pentru că nu își pot improviza un „personaj" de succes, o identitate-surogat suficient de populară sau atrăgătoare. Cei mai mulți sunt incapabili să relaționeze concret, nu știu să o facă decât sub cupola mesageriilor, nu îndrăznesc să se arate în mod real. Unii nu mai pot exista (de fapt subzista) decât sub armura unui avatar, în cel mai fericit caz a unui alter-ego schematic, de cele mai multe ori a unui eu fals, din specia celui postulat de Winnecott – „Sub-viață bolnavă" (expresie a lui Gellu Naum din *Calea Șarpelui*).

Oricum, nici cei care au succes nu sunt scutiți de căderea în despresie. Nimeni nu e fericit știind că e apreciată, mai exact idolatrizată, masca lui. Marilyn Monroe s-a sinucis pentru că nu ea era cea dorită, ci o fantoșă, un personaj. Se simțea strivită de himeră. Nu există oricum iubire virtuală, de la distanță, iubire pentru o imagine; iubirea e o dinamică relațională în plan real. În acest sens, trăim o criză fără precedent a conviețuirii. De la distanță nu există decât încercări disperate ale minții de a simula condițiile realității… Aici suntem, în evul „tele-comunicației", „evul media" cum îl numește, sugestiv, Bogdan Ghiu. Cei din generația mea erau entuziaști în adolescență pentru că nici unul nu ne-am fi gândit că se va ajunge aici. N-am fi crezut, atunci când

eram copii, și chiar visam video-telefonul (fratele mele îl pomenea adeseori și eu mă amuzam, pentru că părea o ideea de film *science fiction*). Uite că video-telefonul a ajuns să submineze comunicarea obișnuită, naturală. Uite că visul nostru s-a împlinit. Îmi vine să râd și să spun: aveți grijă la ce visați!

De cealaltă parte, consumerismul s-a deplasat în straturile tectonice mai profunde ale mentalităților și simțirii contemporane. „Ușurătatea", nu a ființei, ci a legăturilor cu tot ce i-ar putea conferi o formă stabilă, libertatea înțeleasă ca fugă de angajament, promisiune și răspundere, toate sunt consecințe și efecte secundare ale subzistenței în climatul societății de consum. Problema nu sunt valorile *per se*, cum au impresia unii conservatori, ci felul în care sunt asumate, gestionate aievea. Societățile autocrate disciplinau indivizii până de curând. Lăsați de capul lor, ei dau măsura faptului că sunt complet necopți pentru practica valorilor după care zic că se ghidează – în cazul curent, *libertate, plăcere, simț ludic*. Libertinajul, în formele extreme pe care le înregistrează în prezent, e o pildă concludentă de proastă gestionare a libertății. Promiscuitatea nu e libertate, e un drog. Nu e nimic matur, responsabil în spatele ei. Sigur, ca umaniști o acceptăm, e consecința unor traume, a unui grad avansat de nefericire, a unei crize permanentizate. Ce vreau să spun e că omul nu poate alege „liber" decât dintr-o poziție de libertate și putere. Dacă e condiționat de factori interiori sau exteriori, n-are cum. Libertatea e doar cochetărie și mondenitate, fioritură de discurs în acest caz. Parfum textual. Nu deplâng dispariția altor valori, precum conservatorii care se cred victimele progresiștilor (e comic pentru că și progresiștii se cred victimele conservatorilor!), ci spun că pe astea, *en titre*, nu și le pot permite decât prea puțini. Criza valorilor e una de comportament, nu de gândire. Toată lumea turuie, e un vacarm îngrozitor. Nu avem nevoie de predici în plus, de emisie în plus, de mai multă înțelegere rațională, ci de acte eliberatorii. Adevărul, libertatea, credința, puterea, realitatea, viața „sunt în altă parte". Realitatea e relațională. Măsura a ce și cine suntem e dată de interferența cu ceilalți, de comportamentul probat într-un plan în care *ergo* magnificul nu poate face și desface totul, nu are puteri depline și nu poate recurge la un magic „reverse-mode" în care să anuleze cele înfăptuite.

De asemenea, ideea că libertatea este aceea de a te sustrage sau de a gusta din toate produsele existente într-un galantar e una foarte reductivă și oarecum infantilă. Nu suntem ce vrem să fim și nu putem alege oricând să fim altcineva. Aceste hachițe sunt apanajul mentalului consumerist. Consumerismul presupune câteva coordonate:

1. O digestie rapidă;

2. Amnezie;

3. Superficialitate;

4. Obiectificarea a tot ce este dincolo de persoana proprie, transformarea a orice în

„produs”;

5. Concepția că totul e așternut în calea noastră ca să ne hrănească și să ne servească;

6. Iluzia abundenței.

Nu trebuie „să ne atașăm” de produs. Consumerismul se bazează în mod substanțial pe menținerea stării de insatisfacție, de derută, de nemulțumire. Indecizia continuă, superficialitatea și excesul de opțiuni mențin spectrul iluziei că există mereu ceva mai bun pe orizontală și plasează consumatorul într-un registru al frustrării cronice. Accesibilitatea la orice, lejeritatea, comoditatea sunt moartea pasiunii. Cam astea sunt problemele tuturor generațiilor, care răzbat și în prezent. Problema generației tinere este că nu prea are alte repere.

Sigur, comunismul a fost un regim opresiv. Dar oamenii sunt mai ușor de manipulat prin plăcere decât prin tortură. Sunt mai ușor de imbecilizat, totodată. Dictatura consumerită nu e mai blândă, e doar mai alunecoasă, mai obscură, fiind mascată, probabil chiar mai primejdioasă. Pe la cinci ani, când am realizat că societatea în care mă născusem era una penitenciară, mi-a dat prin cap că dictatura e însuși suflul puterii și că se autoregenerează atunci când formulele terorii și propagandei se tocesc. În clasa întâi, știam cu limpezime că nu există adevăr în cultura oficială. S-a spus despre cei din generația mea că suntem pesimiști, pasivi social, că nu avem niciun strop de încredere că lucrurile se pot schimba în bine. E drept. Ce observ însă este că oamenii continuă să fie cobaii dictaturii. Ideologia comunistă a fost înlocuită de consumerism, iar matrixul său îi înfulecă nu doar pe cei slabi de înger, ci și gladiatori și învățați, exploratori și temerari, înghite corăbii întregi și cetăți, ca pântecul balenei din poveste. Am știut mereu că dacă nu iubesc cu toată forța voi deveni pastă de legume în acel stomac. Mă apără încăpățânarea cu care îmi slujesc inadaptarea.

Propagandiștii noii dictaturi vor să ne înece în superfluu. Oamenii nu sunt superficiali pentru că așa le e natura, ei sunt bolnavi de superficialitate, îmbolnăviți. Era cândva la modă o piesă al cărei refren zicea că „țara te vrea prost”. Aceasta este cultura în care trăim, ea reclamă debusolare, insatisfacție cronică, lipsă de orizont, încercarea continuă de a te autosatisface cumpărând, în lipsa unei împliniri mai temeinice. Consumul se bazează pe vanitate, răsfăț și indiferență. Orbirea, bulimia relațională și informațională, parada de cunoștințe, exhibiționismul, desensibilizarea sunt toate induse. Insațiabilitatea e efectul secundar al ne-focalizării, al neputinței de a aprofunda. Majoritatea se poartă după dicteul valorilor dominante, ca o adunătură de dezmățați, fără sentimente și fără discernământ, care nu mai pot pune frână și care au devenit dependenți de mai toate otrăvurile de pe piață. Iar când vezi oameni dragi înfulecați de stomacul de balenă e cum nu se poate mai trist.

Consumerismul ne pune în situația de a fi înfrânți de himere, de a abdica nu în fața unei

ispite reale, ci a utopiei. Ne zgândăre o dorință isterică, i-aș zice, de a fi trăi ubicuu, de a avea totul, de a gusta totul, de a trăi o mie de vieți simultam. Și o ratăm pe asta, singura. Superficialitatea e față de propria ființă deopotrivă – aș defini-o ca distanță între *persona socială* și *noi înșine*, între ceea ce rolurile contingente ne solicită și ceea ce am fi în stare să fim. E o frână, o limită, o cămașă care ne strânge, un corset nenorocit. Superficialitatea ne menține străini, indivizi, persoane, cetățeni, ne menține la periferia identității noastre plenare, ne menține în vieți vitrege, în realități artificiale, în forme de comunicare aplatizante și rudimentare, într-o zonă de atingeri nesemnificative, deprimante prin ieftinătatea lor. Consumerismul se bazeză pe accesibilitatea produsului.

Fuga și frica de așteptări, ba chiar demonizarea așteptării, sunt exact ceea ce speră și cei care vor să obțină profit din deruta noastră existențială. Angoasa omului fără așteptări (de la sine și de la ceilalți) e o consecință a trăitului în acest climat – este evidentă și teribilă. Depresia e consecința directă. *Cel consumat în societatea de consum, în primul rând, e omul.* Totul e consumabil. Nu poate investi în nimic fără conștiința că se va nărui rapid și irevocabil. Lipsa de stabilitate, profunzime și siguranță sunt fundalul pe care se desfășoară interacțiunile recurente. Acestea sunt probleme cu care noile generații trebuie să se confrunte. Sigur că sunt și multe altele. Criza economică e etern valabilă, repetitivă, n-are nimic aparte cea de acum față de alte crize. Problema cu războiul e mai complexă, dar nu e acum momentul să o dezghiocăm.

2. Dacă prima întrebare privește înspre contingențe istorice, am dori acum să vă cerem opinia cu privire la probleme de natură internă legate de dezvoltarea individului. Pentru a ne desăvârși cu adevărat, avem nevoie atât de o formare morală, sau umană, cât și una intelectuală; mai mult, pentru ne a putea aduce contribuția în sfera socială, această formare trebuie să primeze, cel puțin din punct de vedere temporal. Care sunt, în opinia dumneavoastră, instrumentele prin care putem porni pe această cale formativă? Sunt ele de natură prgamatică și/sau metafizică?

Nici, nici. Sunt de natură instinctuală și sensibilă, emoțională. E jenant faptul că e plin de experți în creștinism care n-au făcut în viața lor o faptă creștinească și de kantieni care nu respectă un imperativ categoric, la propriu… de iubitori de etică nicomahică apți doar să predice despre virtuți. Eu nu cred în educația pur rațională, cred în puterea exemplului. Suntem ființe sensibile și mimetice – puterea de convingere a bunătății reale, a generozității reale, a iubirii reale, a atenției reale e infinit mai mare decât a teoretizării lor impecabile. Nimeni nu învață să fie „omenos” din texte – poate doar a ști ce e omenia. E o prăpastie între a „fi”, respectiv „a avea” și „a ști”. Esențial e să fim morali în act, nu în plan pur intelectual. Calitățile morale nu sunt nici ceva ce poate fi „posedat”, o zestre. Sunt o stare de agregare a ființei, sunt consubstanțiale sufletului

treaz, aflat „în putere”. Sigur că sursa de învățătură ceva mai certă e în experiență. Chiar și rigorile morale se deduc din faptele trăite și simțite, din ce resimțim ca demoralizant, să zicem.

Aici mă aliez cu empiriștii, și mai ales cu logica lui Hume. Idealul – de orice natură ar fi el – se profilează ca o compensare a unei realități nefericite. Deducem ce e bine din ceea ce ne afectează negativ. Deducem justiția din sentimentul injustiției. Să ținem cont, doar, de faptul că idealismul s-a născut cultural exact în perioada cea mai tragică și mai disperată a erei industriale, când pauperitatea era în floare și marile orașe erau înecate într-o suferință crâncenă, în molime oribile. Chiar și în ceea ce privește felul în care concepem divinitatea, arată și Michel Onfray, *via* Hume, apare această temă compensatorie: dacă viața e absurdă, Dumnezeu îi dă sens, dacă viața e plină de nedreptate, Dumnezeu e Judecătorul suprem, întru totul drept și bun. Dacă omul e neputincios, Dumnezeu e atotputernic.

Nu există revelații ale rațiunii sau rațiune care să dicteze ceva. Omul trăiește și înțelege, discerne, iar argumentul suprem pentru ce e „bun” și „dezirabil” îl dă trăirea. Inteligența empirică e fabuloasă, e tot ce avem mai de preț, dar sursa ei e simțirea. Nu cred în raționalism ca metodă de auto-educare. Pragmatismul nu e decât ruda lui săracă. Pragmatismul e un transcendentalism ratat. Așa a și apărut în lume, ca faliment al raționalismului idealist. Compensarea propusă de romanticii secolului XIX s-a dovedit ineficientă. Realitatea nu poate fi îmbunătățită printr-o formă de escapism. Utopiile nu o pot ameliora. De exemplu, această degringoladă actuală care a produs disoluția rolurilor tradiționale feminine și masculine (ai remarcat că evit termenul tehnic „gen”) este consecința unei destabilizări și deteriorări grave a relațiilor dintre bărbați și femei, dar e și întreținută printr-un panaceu, prin construirea unei ficțiuni sociale de mari proporții. Tot adăugăm noi și noi etaje unui turn Babel și nu mai știm pe unde e solul. Constructele mentale tot mai sofisticate care au devenit eșafodajul lumii sunt toate în aer. Idealismul e ceva mai puțin „fraudulos” decât utopiile, dar e la rândul său o sală de așteptare a ceva ce nu se va întâmpla niciodată aievea. Idealul poate fi benefic ca reper și ca sursă de întărire a sufletului, așa cum e și credința, dar nu trebuie să devină prilej de autoflagelare sau climat de inchiziție interioară.

Ca să complic și mai tare lucrurile: Profesorul Vaknin, care e și cercetător în psihologie, atrage atenția asupra faptului că, de cele mai multe ori, experiența poartă hram negativ. El nu e prea optimist în ceea ce privește capacitatea experienței nefericite de a ne fi un bun sfetnic și ghid. Subscriu. Venim în lume mult mai pregătiți pentru fericire și, pe măsură ce experiența ne retează elanul, ne simțim tot mai pierduți, mai derutați, mai pesimiști, mai lipsiți de speranță. Nu poți rezona cu nihilismul decât în urma unor experiențe devastatoare, dar nihilismul nu e constructiv. Sceptic, de asemenea, nu te naști, ci devii. Experiența produce derută, blazare, scepticism. Exact credința, mai exact buna-credință, cu care pornim la drum în viață, e cea care ne întreține entuziasmul și

„inima” tare. Dar experiența vine să corecteze această credință, să o tot demonteze. Deși, atunci când descoperi că te-ai înșelat sau iluzionat, sentimentul inițial e eliberator – toți simțim că adevărul ne face liberi –, când ne pomenim singuri, cu libertatea legată de gât, cum își țineau copiii din generația mea cheia casei, realizăm că libertatea nu e decât o condiție necesară, nu și suficientă, a unei vieți bune, demne, morale, fericite. E o premiză, atât. Adevărul ne face liberi, dar nu fericiți. Paradoxal, se pare că mai degrabă iluzia ne face fericiți, și mă refer aici la ceea ce Freud numește *mecanism de apărare*. Nu face nimeni față realității *per se*, e nevoie de o interpretare care să o facă mai tolerabilă. Unul dintre rolurile stării de conștiență și al gândirii e analgezic. Poveștile pe care ni le spunem ca să amortizăm șocurile sunt astfel de paliative. Dar luciditatea, experiența și cunoașterea ne aduc în situația dezarmantă de a nu mai putea apela nici la astfel de trucuri.

Sună pesimist ce spun. Dar nu e cazul. Eu sunt instinctualistă și cred în forța femeilor care vor să nască în pofida a orice. Au tot făcut-o de-a lungul istoriei și au tot fost măceluri, molime, nenorociri. Cred în forța sexualității femeiești. Ea duce viața mai departe, în pofida oricărei rațiuni nihiliste sau care dă sens. Instinctul femeiesc n-are nevoie de rațiuni, nu îi trebuie să creadă în ceva sau să înțeleagă principiile fondatoare de lume. E nevoie să ne realfabetizăm instinctual și emoțional. Cândva am fost alfabetizați, înainte de apariția limbajului complex. În societățile tribale de aborigeni, oamenii sunt foarte conștienți de ce simt și nu disimulează nimic – își asumă, sunt mult mai senzoriali în comunicare. Raționalismul a pus o ecluză între simțire și cunoaștere, între existență și produsele conștiinței. Cred că o educație sănătoasă ar trebui să ne ajute să redevenim atenți la limbajele pe care cel verbal, articulat rațional, le ocultează sau le minimalizează sau le-a făcut ininteligibile – al trupului în primul rând, al stărilor.

Și să iubim feminitatea. Respectul pentru ea ne poate scoate la liman, cu toată barca asta care pare să se scufunde... Aici tezele postmoderne încurcă țele deliberat sugerând, la derută, „că nu putem ști exact ce e natural”. Bineînțeles că putem. Tot ce se întâmplă în același plan cu corpul și menține fuziunea dintre trăirea afectivă, gândire și fiziologie/biologie. Revin la mecanismul de apărare postulat de Freud. Eliberarea de durere, suferință sau de o stare de criză individuală sau socială nu poate fi făcută printr-o iluzie. Aceasta poate doar ameliora și tampona temporar durerea. Negarea realității nu o anulează. Realitatea e cea mai bună dintre lumile posibile pentru că e singura pe care putem conta, în care putem găsi totuși un punct de sprijin. E o amăgire și să credem, însă, că există soluții la orice. Aceasta e un fel de utopie a pragmatismului. Nu oricine prinde barca de salvare.

În ce privește gestionarea valorilor curente și recurente, trebuie să spunem că aceia care au construit structurile societății de consum sunt niște pirați, niște prădători, niște hiene narcisice. Chiar și modelul femeii de succes, de carieră, este unul funciar narcisic. Majoritatea structurilor educaționale cultivă, în tot cazul, un individualism nociv, barbar,

o antagonizare malignă între fiecare și fiecare. Infecțiile ideologice contribuie și ele substanțial la fenomen. Încă din primii ani de viață ni se propovăduiește competiția și falsificarea sau disimularea trăirii autentice, conformismul. Succesul corupe, la fel ca și puterea. Cu cât cineva e mai apreciat într-o anumit rol, cu atât devine mai dependent de el. Dar e o falsă apreciere, suntem recompensați pentru abilitatea de a ne autotrăda, de a fi impostori existențiali. Ne sunt elogiate mai cu seamă calitățile care întrețin disputa și rivalitatea. Valorile profunde, fie că țin de o etică filosofică sau religioasă, sunt toate relaționale: empatie, compasiune, înțelegere, non-judecată, pasiune, răbdare, cooperare, simț al măsurii, echitate etc. Insist însă că felul în care sunt administrate valorile duce lucrurile de râpă, și nu lipsa sau criza lor, așa cum ar părea. Caritatea e practicată tot de pe poziții automăgulitoare, „de putere”. Atenția oferită nu e una dezinteresată sau cointeresată armonios, ci adeseori manipulatoare. Atunci când valorile sunt tratate ca mijloace și nu ca scopuri în sine sau sunt exploatate abuziv, devine totul o încurcătură de ițe de nedezlegat.

Unii vor să cunoască pentru a căpăta putere, alții vor să aibă putere ca să obțină liniște, confort și libertate prin șantaj, manipulare, condiționare etc. Fapt e că trăim toți în derivă într-un climat anarhic, dincolo de orice reper doctrinar. E greu de spus că ar fi fost mai bine înainte de marea eră individualist-solipsistă și de această cultură cu fundamente narcisice care cultivă un simț ludic exacerbat și o raționalitate excesivă. Se gândește enorm, dar într-un plan paralel celui vital, e o gândire ruptă de nucleul dur al existenței, o gândire tehnică, fără puteri. E destul de lesne de înțeles de ce. Puterea reală este a conexiunii dintre oameni, la un nivel mai profund. Dez-legați unii de alții, lipsiți de sentiment, nu pot decât pluti la suprafața propriei ființe, nu pot trăi deplin, ci doar ipotetic sau prăbușiți în cazuri particulare ale i-realității, în fantasme de tot felul despre sine și lume… Se face multă performanță, inclusiv intelectuală, dar performanța în sine nu e decât un joc, simț ludic dus la un grad înalt de rafinament. Profunzimea reală, cea care dă și realității cotidiene coloratură, intensitate și consistență e în legăturile sufletești dintre oameni, or ele nu se prea mai produc.

N-avea cum să fie mai bine, din perspectiva „traiului tihnit”, într-o lume în care războaiele erau aproape neîntrerupte, desigur. Dar niciodată în istorie oamenii nu au fost atât de departe unii de alții și de natura lor, de ființa lor primară. Comoditatea și pasivitatea maladive care caracterizează societățile de consum nu sunt nici ele „tihnă”, ci război internalizat.

3. Se discută adesea despre „generation gap”, o sumă de diferențe care, în mod aparent, nu permite dialogului intergenerațional să aibă loc. Sunteți de părere că acest fenomen este unul real? Dacă da, cum credeți că pot fi depășite aceste diferențe?

Fiecare nouă generație reconfigurează lumea, concepțiile despre bine, libertate, dreptate, sănătate. Soljenițîn spunea că e de revizuit ideea despre „discrepanțele și conflictele” dintre generații, pentru că omul se schimbă el însuși cu vârsta. Nu vom ști niciodată dacă adultul de vârsta a doua care ajungem să fim n-ar fi fost în conflict de valori, mentalitate și aspirații cu cel care am fost în prima tinerețe. Sigur că ambele chestiuni sunt adevărate. Ne transformăm, viața ne modifică și firea și concepțiile, dar totodată trăim într-o falie temporală, într-un climat social, care e altul decât cel în care au trăit strămoșii sau chiar părinții. Pe mine mă interesează totuși mai mult ceea ce e fundamental uman și nu se transformă de la o epocă la alta. Eu m-am simțit contemporană cu antici, cu medievali, cu moderni.

Când eram de vârsta voastră, am realizat că măsura calității umane o dă faptul de a putea să ne acceptăm înfrângerile cu demnitate. Negarea nu e niciodată demnă. Iar cineva care pretinde că a ajuns la jumătatea vieții fără o vânătaie e un mincinos complusiv și un *copil-etern* care n-a trăit nimic serios. Viața reală, autentică, aceea în care iubim aievea, e una în care ne lovim și ne tot lovim și cădem și o luăm de la capăt. Iată o temă de educație. Cred că ne-ar prinde bine un învățământ ceva mai realist și mai apropiat de acest ceva peren uman. Basmele populare sunt, din punctul meu de vedere, o dovadă că există ceva peren și universal în destinul ființei umane, ceva care se comută din generație în generație. Ele nu sunt deloc nerealiste. Mizează pe miracol, pe providență, și nu pe ideal sau utopie. De ce spun asta? Să ne gândim doar la faptul că mai toți copiii din basme sunt abuzați, maltratați. Nu e nimic idilic sau romantizat. Mulți sunt orfani sau abandonați. E trist și realist. De asemenea, basmele valorizează toate calitățile morale autentice și descurajează orice elan narcisic, în sensul că personajele pozitive nu sunt conștiente de bonomia, talentul sau curajul lor; ele nu își propun să fie eroi sau monumente de generozitate, fetele nu caută să fie frumoase și caline; pur și simplu așa sunt. Nu e nimic de impostor sau de închipuit în comportamentul lor. Iată un reper educațional. Povestea cu finalul fericit e mai puțin relevantă. Ideea de fond e că, dacă sunt autentice, puterile umane (virtuțile) te salvează. Nu înnebunești, nu te pierzi. Dar este vorba, așa cum menționam mai sus, despre ceea ce ești, nu despre ce știi, ai sau vrei să capeți.

„Visul american”, pe care a ajuns acum să îl împărătășească omenirea întreagă, spune că e suficient să știi ce vrei să capeți ca să îți atingi ținta. Nu cred însă că e chiar așa de bine să ne orientăm cu înverșunare spre un obiectiv; mă tem că o asemenea atitudine e chiar o sursă de nefericire. Una e să îți urmărești o nevoie vitală – aceea de a avea o familie sau copii sau liniște sau un partener de viață – și alta e să visezi să ajungi mare bancher sau star de cinema. Gândul constant la ce putem „obține” de la viață, care poate fi administrat pragmatic sau se poate menține în suspensie pe linia reveriei, ne poate ruina orice șansă de a ne bucura de viață așa cum e.

De fapt suntem iubire, suntem ură, suntem disperare, suntem neliniște, suntem angoasă,

nu le avem… Ce avem – și aici sunt nenumărate probleme, dar nu intru acum în detalii – sunt chestiunile ce țin de virtuți: credință, speranță, răbdare. Tot ce ține de spectrul așteptării, tot ce se profilează la linia orizontului în minte, tot ce pune distanță între *aici și acum* și *acolo și atunci.* Nostalgicul sau melancolicul, nefericitul cronic trăiesc în planul lui *acolo și atunci*, se hrănesc cu resuse externe, cu chestiuni pe care le au în custodie, nu își trag sevele vitale doar din ce trăiesc în prezent. Sigur că așa e uman – credința, speranța, răbdarea sunt provizii, uneori prezentul e înfiorător. Să ne gândim doar la pușcăriile politice, la violuri, la sălile de tortură.

Acum am să răspund ceva mai aplicat și mai concret la întrebare. În prezent, concepțiile dominante sunt generate de un sistem de gândire modern și postmodern asezonat cu directivele consumeriste. Enumăr câteva dintre ele:

– căsătoria nu e o taină, ca în lumea tradițională, ci o simplă formalitate; nu e între suflete, ci între cetățeni;

– munca te face demn, și nu fericirea sau înțelepciunea;

– libertatea e doar aceea de a alege, deși de multe ori alegerea aceasta e condiționată sau iluzorie;

– adevărul e subiectiv și/sau negociabil;

– frumusețea e un produs de marketing și nu o creație a naturii umane;

– o femeie care alege să fie doar mamă de familie și doar soție e o ratată, oricât s-ar simți ea de împlinită;

– individualitatea e autoconstruct și e concepută doar ca joc de imagine, nu ca natură primă, înnăscută, de care se leagă unicitiatea fiecăruia;

– răspunderea este văzută ca o povară și adeseori ca opusul libertății;

– ființa umană e concepută ca o sumă de fragmente și nu ca întreg.

Înțelegeți unde bat. Eu sunt o apărătoare a naturii, iar culturile contemporane o dușmănesc. Vor să facă din ea mânuși. La propriu. Nu e nicio „revoluție” să refuzi o tradiție pe care nu ai cunoscut-o, care e a altuia – nicio rebeliune. Este ca și cum unii care își duc zilele la ecuator ar vorbi despre cât de rău e să trăiești în taiga. Să zbieri refrene insolente la adresa unei orânduiri din care nu cunoști decât ce ți-au spus cei care au distrus-o nu e niciun act de curaj și moralitate.

Acestea fiind spuse, habar n-am cât de mult aparțin generației mele. S-a spus despre învățământul de tip sovietic că era extraordinar pentru că scotea olimpici pe bandă. Da, scotea indivizi a căror minte era bine instrumentalizată, nu oameni cu chibzuință.

Sensibilitatea și cultivarea ei contează mai decât exploatarea memoriei întru stocarea de date și stăpânirea unor strategii de manevrare a lor. O societate în care relațiile sunt minate și subminate cronic de nevroze, conflicte, frustrări nu are cum să fie decât disfuncțională, oricât de bine programați să rezolve probleme abstracte ar fi exponenții ei. Alienarea prin supraspecializare mentală – cam acesta este spectacolul măreței educații de atunci. Societățile, ca și indivizii, au maladii psihice. Până acum, postbelic, am dus-o tot într-o nevroză. Când situația e coaptă pentru război, ne aflăm la granița psihozei în masă.

O să spun, încercând să sintetizez, că valorile generației mele au fost *performanța, libertatea* și *demnitatea.* Mulți eram rockeri, în speță metaliști, dar ascultam și ceva punk & industrial. N-am avut computere acasă, decât puțini dintre noi, și erau primitive, nu tocmai tentante. N-am avut telefoane mobile. N-am avut aparate foto. Viața noastră nu a fost înregistrată. Am văzut toate marile trupe *live*. Probabil că păcatul principal a fost orgoliul și faptul că am fost prea siguri pe noi, prea impetuoși, prea convinși de dreptatea noastră. Nu am suportat nicio zicere a nimănui. Ne-am cerut vehement dreptul la greșeală, la amăgire, la experiențe și interpretări proprii. Milenianii, și chiar cei mai tineri, par a fi destul de puțin „în controlul" propriei ființe și voințe. Nu se conțin. Îmi spunea un prieten: „parcă n-au curajul vieții." Eu mă abțin, pentru că unii ca mine au avut doar curaj și era nesăbuit și și-au rupt gâtul. Noi a trebuit să ne temperăm, să ne domolim elanurile, ei par a avea o insuficiență vitală… Dar orice problemă a lor e răspunderea celor din generația noastră. În această cheie trebuie să vedem lucrurile. Noi le-am dat pe mână toate acele jucării stricate, periculoase sau nocive…

Faptul că au un apetit nesățios și nesănătos pentru gândirea magică e pentru că li s-a atrofiat imboldul de a acționa și de a face eforturi. Ei caută să transforme realitatea ca sedentari, prin puterea minții. E multă gândire magică în asta. Dar tot cei din generația mea sunt răspunzători de falsele lor repere, de crizele lor decizionale, de indolența sau anxietatea lor. Să ținem cont că acea carte despre așa zisa „lege a atracției", care a avut un succes ireal din punctul meu de vedere, pentru că e doar „abracadabra", a apărut când noi eram deja maturi și imuni, știam câte ceva despre viață, dar cei foarte tineri nu prea…

Ei vor totul și nimic anume. Vor să salveze lumea din ghearele noastre. Noi suntem „cei răi și zbuciumați". Ei nu suportă aproape nicio formă de tensiune. Actuala generație de novici în viață e plină deja de blazați. Așa cum am mai spus, un exces de comoditate și de satisfacție imediată produce insatisfacție cronică. Dorințele sunt mai ușor de împlinit, dar ele sunt controlate de sistem. Cumva, sunt multe produse artificiale sau periferice, neesențiale. Suntem mai degrabă dopați cu surogate de bunăstare. Mă întreb dacă nu e cazul să chestionăm și noțiunea actuală de „confort". Să ne întrebăm dacă nu cumva e unul fals, iar sedentarismul (inerția maladivă) e consecința sentimentului zădărniciei. Firește, cei care acum au trecut de vârsta majoratului au crescut, de mici, în captivitatea

acestor rețele virtuale, cu ochii în monitoare, închiși în spații de seră și în contact permanent cu ideile demoralizante ale adulților, cum e și turuiala mea de-acum.

Stephen Ilardi spune că în ultimul deceniu depresia a atins cote alarmante și nu mai ține cont de vârstă și de mediul de proveniență al celor pe care îi atinge. Nivelul de stres al tinerelor femei „emancipate”, care își trăiesc viața sexuală arbitrar, cu parteneri multipli, expuse la tot felul de abuzuri, este același cu cel al soldaților întorși din zone de conflict. Destrămarea culturală a cuplului e o sursă de angoasă. Tinerii pornesc în viață condamnați la experimente perpetue, la un provizorat nedrept, care le taie orice elan. Sunt condamnați la „ușurătate”, la legături facile, fără miză. Tranzitul de la ceea ce până mai deunăzi ținea de „legile firii” la haosul actual și la această atmosferă de improvizație și inconsistentă generalizate, în care tot ce construiești peste zi se dărâmă peste noapte, în care totul se face și se desface fără aprofundare, este unul bulversant, năucitor. Devenim o altă specie în mediile urbane, iar orice mutație presupune sacrificarea multor exemplare „din seria anterioară”. Iar tinerii deprimați, tulburați psihic, torturați de singurătate sunt pilda vie a inadaptării la artificialitatea și toxicitatea contingente. Noile tehnologii au reușit să construiască un confort potrivnic naturii umane și surse de distracție distructive. Au reușit să îngroape comunicarea în exces de comunicare de suprafață, să producă facilități care aruncă totul în derizoriu.

Sigur, se poate spune că vorbirea critică despre aceste lucruri e un act de responsabilitate. E puțin, e foarte puțin. Marii ticăloși care s-au îmbogățit exploatând slăbiciuni și traume umane, nefericirea, confecționând această hidră virtuală, această pesudo-realitate care e rețeaua socială computerizată, marii creatori de cultură industrială și de aparate de propagandă, marii prădători ai momentului care au produs zeci de sortimente de droguri și de surse de adicție, de paradisuri artificiale, sunt exponenți ai generației mele. Deci ar trebui să spun că e cazul să ne punem cenușă în cap. Să tăcem. În tot cazul, să nu ne lăudăm. Să le cerem iertare mai tinerilor fie și pentru că nu ne-am opus cum se cuvine fenomenului. Că l-am lăsat să se întâmple. Ce au moștenit de la noi? Suntem responsabili de debusolarea și astenia lor? Cu siguranță. Așa cum cei din generația noastră sunt victimele unei educații excesiv de cerebrale și ale analfabetismului emoțional. Așa cum cei din generația de după război au fost victimele unei nenorocite de educații coercitive, care cultiva reprimarea sexuală și pudoarea și rușinea. În consecință, au făcut așa zisa „revoluție sexuală”, care e cult dionisiac, cu accente din delirul lui De Sade, și care a umplut pământul de mentalități libertine și antifamiliste. Nu ei sunt responsabili de dezastru, ci părinții care i-au crescut în spiritul unor valori greșite, mai exact greșit instrumentate, căci aici e hiba. Părintele tezelor despre sado-masochismul clinic, Freud, a trăit la rândul său într-o Vienă foarte refulată sexual. Orice acțiune împotriva naturii se plătește cumva. „Natura, ultragiată, se răzbună”. E o replică pe care o știu dintr-un text citit în adolescență, dar nu mai știu să spun în care. Cred că era o cronică de teatru din colecția *Secolul XX*. Oricum, m-a marcat. Valorile greșit instrumentate ale generației noastre sunt, evident, cele de fond,

pe care le-am pomenit: performanța, libertatea și demnitatea. Narcisismul epidemic se leagă de obsesia performanței. Obsesia continuei schimbări și „îmbunătățirii”, a modificării și „optimizării” a orice are rădăcinile în zorii modernității. Dar generația mea a dus asta la nivel de metastaze, invocând, desigur „libertatea”. Tot ce ține de industria intervențiilor asupra naturii – de la modificările cosmetice, la schimbarea de sex și de identitate – reprezintă o gestionare excesivă a libertății, extremistă. Sigur că urmașii lor vor considera că o astfel de viziune e „retrogradă” și condamnabilă, dar eu susțin că e o greșeală și că generația mea e responsabilă de ea.

Problema *demnității* e mai delicată, în sensul că ea a generat ceea ce putem numi un exces de toleranță și îngăduință față de manifestările sociale deviante. Drepturile ar trebui să aibă și o frână, un fel de sistem de auto-protecție. Nu știm de fapt cum să le abordăm. Acolo unde drepturile omului nu sunt respectate e măcelărie. Acolo unde sunt respectate cu strictețe e haos. Oamenii nu au trăit în aceleași condiții, s-au format diferit și, prin urmare, nu au același nivel de autodisciplină, stăpânire de sine, moralitate și putere de a acționa moral. Nu avem niciun drept să judecăm cât de greu îi e altuia, habar n-avem ce am fi făcut în pielea și în locul lui. Nu avem niciun drept să condamnăm pe nimeni. Nu putem nici interveni în viața altuia fără consimțământul său. Nu avem nici măcar dreptul să dăm sfaturi unui adult.

Pe de altă parte, suntem datori să ne apărăm de actele nesăbuite, agresive sau oneroase, să le izolăm. Pușcăria în care sunt puși infractorii e reacția de legitimă apărare a celor care nu sunt antisociali. Dar cei care ajung acolo, de fapt, ajung pentru că societatea nu le-a oferit șansa unei vieți mai bune. Faptul că investim a priori orice ființă umană cu valoare transcendentală, în spirit kantian, e absolut benefic. Problema e că nu putem investi aprioric cu valoare și orice faptă umană, doar pentru că e umană. Aici avem un paradox. În sens psihologic, nu există vină, ci doar un determinism analog celui din domeniul medical: există o cauză a disfuncției, a comportamentului sau simțirii maligne. Te porți abuziv pentru că… Nu e o deliberare, e un sindrom. După cum te doare stomacul pentru că… Știința modernă cam pune în paranteze liberul arbitru. Dar nu poți sancționa maltratarea decât în baza unor noțiuni de vinovăție și victimitate. Cu filosofie nietzscheană și existențialistă, cu explicații psihologice, nu poți „izola” răul. E nevoie de o „condamnare”, de o responsabilizare care mă tem că nu poate fi conceptualizată dincolo de *culpă.* Dar comportamentul malign nu e o alegere, e, ca și cancerul, o consecință a unor factori perturbatori. E o situație problematică. Sigur că, în procese, se evaluează gradul de discernământ și de liber arbitru al celui care face rău.

Umanismul insistă, absolut legitim, asupra problemei tratamentului demn al oricui. Criminalul trebuie tratat ca un om, oricât de odios s-ar fi purtat. E morală kantiană. Filosofi ca Foucault, Koestler & comp. au insistat și ei, cât s-a putut, asupra reabilitării demnității criminalilor și psihopaților. Cei din generația mea au fost seduși de aceste idei. Eu recunosc că nu găsesc nicio altă perspectivă acceptabilă. E o doză de

„egalitarism” în viziunea aceasta, admit, dar unul de sorginte creștină. Problema demnității e pusă exemplar de Kant, nu e de schimbat o virgulă. El spune că se cuvine să respectăm condiția umană mai presus de comportamentele dificile sau nevolnice, că nu e cazul să reacționăm la maltratări cu aceeași monedă, pentru că asta ne face nedemni de condiția umană proprie și ne pune în postura opresorului sau abuzatorului. Reacția la conflict e de dorit să fie una rațională, chiar dacă furia e justificată și asumată. Nu e cazul să ne punem cu mintea agresorului. Psihologic, însă, s-a dovedit că așa ceva nu e posibil decât după ani buni de terapie sau dacă ești unul dintre norocoșii care au tras lozul câștigător și nu au nicio traumă. Imaginează-ți un copil dintre cei din găștile de tâlhari din romanele lui Dickens. Ideea că sărăcia este consecința decrepitudinii morale e o aberație. E invers. Suferința de fi nevoit să supraviețuiești în condiții inumane te abrutizează. Acestor oameni viața nu le-a dat nici o șansă. E inacceptabil și sub demnitatea celor care au avut o altă soartă să închidă ochii și să îi trântească pur și simplu în pușcării, să îi izoleze, să îi țină ca pe niște paria. Pare că e limpede, dar nu e chiar așa în practică. Ca să fii conștient de suferința celor care devin delincvenți sau bolnavi mintal trebuie să trăiești cumva în vecinătatea dramei lor. E de dorit să poți fi empatic și totodată în putere. Doi sărmani nu se pot întreține unul pe altul, doi orbi nu se pot conduce…

Nu prea știm cum se pot redresa lucrurile. Măcar să încercăm să fim cât mai inofensivi, să nu contribuim la agravarea suferinței și discordiei generale. Fiecare generație îi lasă următoarei moștenire Cutia Pandorei. Dar mai adaugă mereu câte ceva în ea. Mi se pare jenantă orice laudă. Situația în care ne aflăm cu toată ambarcațiunea, mai ales în lumea așa zis civilizată, e cât se poate de grea și neplăcută.

Imagine: Giorgio de Chirico – „The Soothsayer’s Recompense” (1913); Sursă: Wikipedia